

ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА І АПК

УДК 631.145.002.6

РЕЗУЛЬТАТИ ТА НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Л.І.КАЛАЧЕВСЬКА – Сумський ДАУ

Згідно з Указом Президента України від 3.12.1999 року "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" станом на 1 вересня 2000 року було здійснено реформування 410 колективних сільськогосподарських підприємств Сумської області, що становить 99 % кількості підприємств, що підлягають реформуванню. На їх базі створено 477 нових підприємств ринкового типу, не враховуючи 84 підприємства, які були утворені в процесі реформування згідно Указу Президента від 10 листопада 1994 року. За даними Головного управління сільськогосподарських підприємств Сумської області станом на 01.01.2001 року в регіоні нараховується 536 сільськогосподарських підприємств на самостійному балансі, у тому числі: державних сільськогосподарських підприємств - 9, акціонерних товариств - 47, кооперативів - 23, товариств з обмеженою відповідальністю - 347, приватних і приватно-орендних підприємств - 103, інших підприємств - 7. На нижченаведеній діаграмі (рис.1) представлені дані щодо співвідношення новостворених підприємств за юридичними формами.

Відомо, що у сільському господарстві використовується чотири фактори виробництва: земля, труд, капітал і менеджмент. Перші три фактори не приходять до дії без четвертого. Саме від високоякісного управління залежить підприємницький успіх виробництва. Тому цікаво було б відстежити, хто ж став до керівництва новими підприємствами.

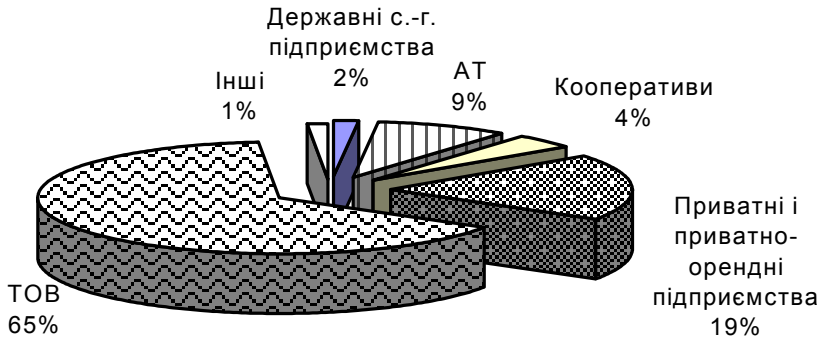

Рисунок 1 – Співвідношення юридичних форм новостворених підприємств аграрного сектора Сумської області на 1.01.2001 року

За кількістю засновників підприємства розподілилися таким чином: одного засновника мають 137 підприємств, із них у віці до 30 років - 10 осіб, від 31 до 40 років - 47 осіб, від 41 до 50 років - 52 особи, від 51 до 60 років - 26 осіб і більше 60 років - 2 особи. Керівництво у новостворених господарствах будуть здійснювати 124 чоловіки і 13 жінок.

Від 2 до 10 засновників мають 227 підприємств, від 11 до 20 - 68 підприємств, від 21 до 100 - 32 підприємства, від 101 до 500 - 52 підприємства, від 500 до 1000 - 12 підприємств, більше 1000 - 11 підприємств.

Як ми бачимо, доля сільськогосподарських підприємств, які мають від 1 до 10 засновників, складає 88,7 %. Тобто позитивним моментом реформування є те, що більшість підприємств засновані на приватній формі власності і мають господарів-власників, які набагато більше зацікавлені у високих результатах виробництва, аніж раніше.

Але недостатньо реформувати тільки самі підприємства, необхідно реформувати і інфраструктуру аграрного бізнесу, яка повинна забезпечувати нормальне функціонування сільськогосподарських підприємств. Сюди відносяться банківські і страхові компанії, торгові доми, біржі, посередницькі структури, рекламні і транспортні агентства, постачальники і переробники, засоби зв'язку і комунальні організації.

Важливу роль має також забезпечення підприємств висококваліфікованими кадрами і консультативно-інформаційне обслуго-

вування аграрного сектора області. Ці завдання вирішують вищі навчальні заклади, інститути післядипломної освіти та консалтингові структури.

Функціонуючи на ринкових засадах, підприємства потребують дедалі більше інформації. І той, хто швидше отримує необхідну інформацію і має знання для її ефективного використання, матиме стабільне становище серед великої кількості конкурентів в аграрному секторі. Але правильно зорієнтуватися серед інформаційних потоків, або знайти необхідну інформацію - досить важке завдання для керівників підприємств, які окрім цього виконують безліч інших, важливих для діяльності підприємства, функцій. Тому ці завдання повинні виконуватися одним із елементів інфраструктури аграрного бізнесу - спеціалізованими інформаційно-консультаційними службами. Такі служби повинні мати у своєму штаті висококваліфікованих спеціалістів з різних галузей сільськогосподарського виробництва та необхідне матеріальне устаткування: перш за все комп'ютерне обладнання, доступ до мережі INTERNET та електронного зв'язку, оскільки через ці канали зараз йде найбільший потік інформації.

Дуже важливим є питання вибору організаційних форм консалтингових структур. Зрозуміло, що оскільки інформація - є товар і, звісно, володіє усіма притаманними товару властивостями, то вона має і свою ціну. І якщо всі види інформації проходять лише через приватні консультаційні структури, то можна припустити, що ця інформація буде задорогою для сільськогосподарського товаровиробника. Ми вважаємо, що деякі види інформації товаровиробник повинен отримувати безкоштовно, а за інші платити. І, звісно ж, розповсюджувати цю інформацію повинні структури різних юридичних форм.

Звернемося до зарубіжного досвіду організації інформаційно-консультаційних служб в аграрному секторі економіки регіонів. Яким чином побудована ця робота в країнах ЄС? Франція, Люксембург та Австрія віддають перевагу офіційному або державному дорадництву. Функції інформаційно-консультаційного обслуговування виконують в цих країнах "сільськогосподарські палати" на рівні регіонів або інші державні структури. Фінансування ведеться за рахунок державних коштів або у формі абонентської оплати, отриманої від сільськогосподарських товаровиробників. Державне дорадництво особливо переважає на півдні Європи та в альпійському регіоні, тут також ці послуги надаються переважно безкоштовно. Деякі європейські країни не так давно почали залучати клієнтів до покриття витрат на офіційне консультування через сплату покриваючих витрати зборів (Люксембург), через частково покриваючі

витрати внески (Ірландія) або через прив'язані до продукції податки (Франція). Останнім часом в більшості з названих країн сфера інформаційно-консультаційних послуг комерціалізується, і за державою залишаються лише масштабні питання, які стосуються екології сільськогосподарського виробництва, стимулювання та підтримки аграрного сектора.

Приватне дорадництво в країнах Європи організовано практично за подібною схемою. Існують інформаційно-консультаційні відділи, засновані на підприємствах, що працюють в структурі аграрного бізнесу в галузях постачання засобів виробництва, переробки продукції або підприємствах сфери послуг. Ця форма організації дорадництва залишається зараз поза нашої уваги. Взагалі ж приватне дорадництво, з одного боку, представлене невеликою кількістю малих (два - три консультанти), працюючих на рівні окремих регіонів, консалтингових бюро (наприклад, Франція та Швеція), з іншого боку, - великими консультаційними підприємствами, де працює цілий колектив консультантів, які спеціалізуються в окремих сферах, та діяльність яких ведеться на міжрегіональному рівні. Особливе місце тут займають великі дорадницькі товариства в Данії, Англії та Нідерландах, створені із колишніх державних консультаційних організацій. Вони мають сотні співробітників (наприклад, 700 в Нідерландах, 3000 в Данії), постійно розширюють коло своєї консультаційної діяльності та пропонують свої послуги в глобальному масштабі. Держава має окрему частку в товариствах, але вона постійно зменшується.

В Англії та Нідерландах до останнього часу всі сільськогосподарські дорадники наймалися на роботу та оплачувалися державою. Сільське господарство в цих країнах завдяки державному консультуванню піднялося на високий рівень конкурентоспроможності, оскільки державна дорадницька політика була спрямована тільки на задоволення інтересів фермерів.

Державні дорадницькі служби Англії згодом реорганізувалися в службу ADAS. Це державне агентство, але воно не фінансується на 100 % державою. Англійські фермери заключають з ADAS річні контракти, за якими вони розраховуються, або купують дорадницькі пакети з визначеним змістом, або ж оплачують окремі консультації. Частка державного фінансування в ADAS складає приблизно 50 %. Поряд з цією дорадницькою організацією в країні існують також власні приватні дорадницькі бюро. Клієнти таких бюро повинні сплачувати 100 % вартості послуг консультантів.

У Нідерландах в 1990 році державне дорадництво було реструктуризоване в громадську консультаційну службу (DLV). На національному рівні держава та різноманітні фермерські союзи в скла-

ді комітетів визначають суть та напрямки дорадництва в різних професійних сферах. У регіональних комітетах фермери, збутові та племінні організації, інститути, харчова промисловість та держава співробітничать у розробці та представленні спеціальних дорадницьких програм. До 1992 року нідерландська консультативна служба DLV фінансувалася з державних коштів, хоча вже постійно йшли розмови за приватне дорадництво. З 1993 року нідерландське державне фінансування скорочується щорічно на 5 % і повинно скласти у 2002 році 50 %.

Одночасно в Нідерландах введено безкоштовне "проектне консультування" для вирішення окремих питань, наприклад, для розрахунку оптимального внесення добрив, відображення в бухгалтерському обліку вартості гною та інших, таким чином важливі сфери консультування в подальшому через DLV на 100 % фінансуються державою. І надалі в країні ведуться розмови про повну приватизацію дорадництва, якої там напевне не буде, оскільки фермерів влаштовує державне консультування без великих витрат коштів.

В Данії фермери фінансують набагато більшу частку дорадництва, ніж в інших європейських регіонах. В Данії нараховується 66000 фермерських господарств. Майже 80 % фермерів належать до 4 фермерських союзів. За допомогою цих організацій фермери створили і на даний час керують ефективною консультативною службою. На світовому рівні ця служба визнана унікальною.

До складу Датської сільськогосподарської консультативної служби входять Сільськогосподарський консультативний центр і 85 місцевих консультативних центрів. На національному рівні Датський сільськогосподарський консультативний центр (ДСКЦ) забезпечує місцеві центри інформацією про досягнення датських і міжнародних науково-дослідних закладів. Центр також має власну програму дослідної роботи. В ДСКЦ працює 360 постійних спеціалістів. Професійний склад нараховує близько 200 сільськогосподарських консультантів, які мають вузьку спеціалізацію за різними технічними та економічними напрямками. Центр складається з декількох національних відділів, в кожному з яких обирається фермерський комітет. Ці комітети контролюють діяльність відділів ДСКЦ. Голови комітетів є членами виконавчого комітету, котрий координує діяльність ДСКЦ. У місцевих консультативних центрах працює близько 3000 консультантів і асистентів. Ці центри організовані та керуються місцевими фермерськими союзами і асоціаціями. Фермер може отримати тут консультації та послуги з різноманітних питань.

Датська сільськогосподарська консультативна служба працює на ринкових умовах і надає платні послуги. Ця оплата покриває 80

% консультаційних витрат. Десять відсотків витрат на дорадництво оплачуються обов'язковими грошовими внесками членів союзу і залишок - державними субсидіями. Для можливості фінансування витрат по персоналу та матеріалам, датські дорадницькі служби виконують додатково різноманітну рутинну роботу, яка фінансується державою чи іншими структурами. Це приводить побічно до скорочення можливостей консультантів. Дорадництво фермерських союзів Данії з досить високими грошовими внесками залишає велику ринкову нішу для розвитку направленої реалізаційної консультації, організованого комерційними фірмами та зорієнтованого на рекламу і збільшення збуту своєї продукції.

У Німеччині лише федеральні землі Баварія, Саксонія і Тюрінген сплачують 100 % витрат на організацію офіційного сільськогосподарського дорадництва. Для кращої реалізації своїх дорадницьких ідей фермерам необхідно об'єднуватися у так звані "робочі кола" і за допомогою консультанта, що оплачується державою, планувати спільно основні напрямки розвитку сільськогосподарського виробництва. Приватне дорадництво в Баварії практично не розвинене, в Саксонії і Тюрінгені рівень розвитку нижчий, ніж в інших федеральних землях, де взагалі не існує державної фінансової підтримки дорадництва.

Якщо в регіоні велика увага приділяється тому, щоб як можна більше фермерських господарств мали можливість користуватися сільськогосподарським дорадництвом, то в таких регіонах консультаційні послуги надаються через державні або напівдержавні організації, наприклад, такі як сільськогосподарські палати. Недоліки приватного дорадництва заключаються в тому, що консультаційні структури самі обирають клієнта та вимушені перш за все віддавати пріоритет можливостям заробітку та покриття витрат.

Якщо ж передбачається, що в регіоні отримуватимуть підтримку лише найсильніші сільськогосподарські підприємства, то дорадництво та розвиток дорадницької сфери може здійснюватися за законами вільного ринку. В такому разі приватне консультування буде розвиватися в тих сферах, які принеситимуть найбільші заробітки. Якщо держава буде підтримувати ці сфери частковим фінансуванням, то умови для розвитку приватного дорадництва будуть ще сприятливішими. А також за цих умов фермери зможуть сплачувати витрати за послуги приватних консультантів. Але при розвитку саме такої моделі консультаційного підприємництва, держава повинна турбуватися про якість послуг приватних консультаційних структур, встановлюючи особливі вимоги при отриманні дозволу на консультаційну діяльність, оскільки там, де зосереджується багато коштів, з'являється велика кількість зацікавлених.

На даний час в країнах ЄС можна виділити п'ять основних форм організації ІКС:

– державне консультування, як правило, безкоштовне, але в рамках структурної реформи та програми "Agenda-2000" організаційні витрати службовців зросли так, що залишається все менше часу для консультування;

– напівдержавне консультування, де держава фінансує лише частину витрат, а решту сплачують сільгоспвиробники за конкретні консультаційні послуги;

– приватні консультаційні установи у вигляді різних юридичних формувань;

– служби, засновані на базі великих інститутів, все частіше зустрічаються консультаційні установи, які є підрозділами фірм та інститутів;

– торгове консультування, фірми пропонують націлене консультування для кращого збуту своєї продукції.

Якщо проаналізувати тенденцію розвитку державного дорадництва Данії, Англії або Нідерландів, то висновок один: перехід до комерціалізації в напрямку чистих підприємницьких дорадницьких фірм.

Досвід функціонування сільськогосподарської дорадчої служби в ЄС може виявитися корисним для інформаційно-консультативної служби АПК в Україні, що створюється.

Література:

1. Підприємництво в аграрній сфері економіки / М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко, Л.В. Романова та ін., За ред. П.Т. Саблука, М.Й. Маліка. - К.: IAE, 1997. - 420 с.
2. Посібник для формування ринкового середовища підприємств АПК / За ред. П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненка. - К., 1997. - с. 469-545
3. Про хід реалізації реформування аграрного сектора Сумської області / Держкомстат України. Сумське обласне управління статистики.
4. Dr. Ludwig Pahmeyer. Am wichtigsten ist die Beratungsqualitaet. // Ausbildung & Beratung, 6/99.
5. Dr. Georg Moehlenbruch. Anmerkungen zur Organisation und Finanzierung der Beratung in Europa. // Ausbildung & Beratung, 3/99.
6. Hugo Steinhauser, Cay Langbehn, Uwe Peters. Einfuehrung in die landwirtschaftliche Betriebslehre. Allgemeiner Teil. - Stuttgart. Ulmer. - 1992.